

sv. Jeronima – *Stridon* kojega smješta u Štrigovu, moguće je primijetiti da su u ovoj knjizi ipak premalo uzeti u obzir dosezi dosadašnje historiografije i da su nedovoljno valorizirani drugi izvori vezani za kult sv. Jeronima, a koji nisu u skladu sa stavom autora knjige. Brojni su autori, još od humanističkoga razdoblja pa sve do suvremenih historiofografa i autoriteta na području hagiografije (Marko Marulić, Ivanka Petrović, Franjo Šanjek, Mate Suić, Slobodan Prosperov Novak i dr.) na temelju arheoloških, pisanih, vizualnih, hagiografskih i drugih vrsta vrela raspravljali o podrijetlu sv. Jeronima, odnosno o ubikaciji Stridona, smještajući ga od Istre, Kvarnera (Rijeka-Trsat), preko Dalmacije i dalmatinskoga zaleđa do Bosne, pa su tako najveći autoriteti na području hagiografije smatrali Jeronima Dalmatincem, budući da je Dalmacija obuhvaćala prostor od Raše do Boke kotorske. Samome svetcu pripisuje se i izjava “Parce mihi Domine quia dalmata sum” (Oprosti mi Gospodine jer sam Dalmatinac), a može se ustvrditi da se u 4. stoljeću granica između Dalmacije i Panonije protezala znatno južnije od Štrigove.

Bez obzira na gore rečeno, može se zaključiti da knjiga *Bula pape Nikole V. za crkvu rodnoga mjesta sv. Jeronima u Štrigovi* crkvenoga pravnika i profesora emeritusa Matije Berljaka, nastala na temelju uvida u bibliografiju i valoriziranja do sada premalo vrednovanih pisanih i ilustrativnih izvora, pruža novi doprinos hrvatskoj historiografiji u rješavanju dosad nerasvijetljenih pitanja oko utvrđivanja točnoga mjesta rođenja velikoga kršćanskoga svetca i crkvenoga naučitelja sv. Jeronima, dajući pritom nezanemarujuće argumente u prilog međimurskoj Štrigovi kao mogućem odgovoru.

Zrinka Novak

Umaški statut / Statuto di Umago, prir. Nella Lonza – Jakov Jelinčić, Kolana od statuti / Collana degli statuti, knj. 5, ur. Neven Budak, Grad Umag – Humaniora d.o.o., Umag – Zagreb 2019., 506 str.

Izdanjem *Umaškog statuta* nastavljena je edicija *Kolana od statuti*, koja je započeta 2007. *Statutom Dvigradske općine*. Ediciju je pokrenuo Državni arhiv u Pazinu, nastavila Humaniora d.o.o., a sve u suradnji s Istarskom županijom i gradovima Istre s namjerom da se pripreme i objave statuti gradskih zajednica hrvatskog dijela Istre. Izdanje osim prijepisa i prijevoda *Statuta* pruža znanstvenoj, ali i ostaloj javnosti na uvid preslike izvornika u boji naravne veličine na papiru nešto tamnije nijanse od boje originala. Ta se odluka izdavača i priređivača *Statuta* pokazala praktičnom, jer je uz estetski dojam omogućeno i olakšano lociranje stranica faksimila. Stranice *Statuta* na preslikama teku *in continuo*, ali je na faksimilima posve dobro vidljiva i paginacija koja je grafitnom olovkom naknadno dva puta dopisivana na *verso* strani i na gornjem i donjem desnom rubu. Uz sve navedeno, preslike se sačuvanih i poznatih prijepisa *Statuta* nalaze i na CD-u na unutarnjem dijelu stražnje korice ovog izdanja *Statuta*, a upakiranom u PVC-košuljicu kako bi se bez poteškoća pročitala naslovnica CD-a. O praktičnosti koju pružaju digitalni zapisi *Statuta* svima kojima struka nalaže da se njime bave ne treba trošiti riječi. Supostavljanjem, pak, prijepisa i prijevoda izbjegnuto je naporno listanje teksta u potrazi za prijevodom ili pak originalom teksta što je, također, za svaku pohvalu. Isti princip nije zadržan i prilikom pripreme za tisak popratnih znanstveno-analitičkih uvodnih priloga. Svaki je prilog otisnut prvo na hrvatskom, a nakon njega prijevod na talijanskom jeziku s time

da su stranice za razliku od hrvatskog nešto tamnije oker boje. Sve je to ukoričeno tvrdim crnim uvezom i potom omotano ovitkom lagane krem boje na kojoj se ističu grb Umaga, naslov na hrvatskom i talijanskom jeziku i godina nastanka *Statuta* ispisana rimskim brojevima.

Vrijednost *Statuta* čini ipak njegov sadržaj, a ne oku ugodno tiskarsko umijeće i njegova vanjšina. *Statut* započinje kazalom sadržaja (5) i uvodnim dijelom koji se sastoji od rukopisno-analitičke, povijesne i povijesno-pravne studije Jakova Jelinčića (hrv. 8–17 / tal. 18–27), Rina Ciguija (28–47 / 48–68) i Nella Lonze (69–92 / 93–120). Nosivi se dio izdanja *Statuta* sastoji od preslika izvornika (124–267) i supostavljenih tekstova transkripcije i prijevoda (270–463). Transkripciju je obavio Jakov Jelinčić, a prijevod Nella Lonza. Pomagala (466–506), koja su pripremili Jakov Jelinčić i Nella Lonza, čine završni dio teksta *Statuta* i sastoje se od stvarnog kazala na hrvatskom jeziku (466–478), kazala mjesta (479) i kazala osoba (479) te stvarnog kazala na latinskom jeziku (480–494), kazala mjesta (495) i kazala osoba (495). Na kraju je popis korištenih izvora i literature (498–505) te korištene pokrate (506).

U tekstu *Rukopisi i izdanja Umaškog statuta / I manoscritti e le edizioni dello Statuto di Umago* Jakova Jelinčića pružaju primarne obavijesti o *Statutu*, koji je 30. listopada 1528. odobrio dužd Pietro Lando. Tom su prilikom, po svemu sudeći, u Umag odasлана dva primjerka *Statuta*, jedan za umaškog kancelara, a drugi za načelnika. No, preživio je samo jedan kodeks, koji se čuva u Gradskoj knjižnici "A. Hortis" u Trstu (*Biblioteca Civica "A. Hortis"*, Trieste). Pisan je latinskim jezikom, humanistikom, crnom tintom na listovima pergamenta i naknadno umetnutim listovima papira (fol. 63r–68r). Uvezan je u drvene moderne korice ojačanim mesinganim zakovicama i kopčama na hrptu povezanim debelim konopom. Osim opisa originala, Jakov Jelinčić upozorava i na primjerke statuta pisanim rukom s prijevodima na talijanski jezik. Jedan se čuva u istoj tršćanskoj knjižnici s originalom, dva u Knjižnici Muzeja Correr u Veneciji (*Biblioteca Museo Correr*, Venezia) te po jedan u Državnom arhivu u Trstu (*Archivio di Stato di Trieste*), Knjižnici Senata u Rimu (*Biblioteca del Senato*, Roma) i Pokrajinskom arhivu u Kopru (*Pokrajinski arhiv*, Koper). Original, koji je poslužio za transkripciju i prijevod na hrvatski jezik, označen je s A, dok je preostalih šest označeno slovima od B do G. O svim su tim rukopisima pruženi osnovni podaci o vremenu njihova nastanka, vanjskom izgledu, strukturi, nedostacima i stanju njihove sačuvanosti. Autor je zatim upozorio i na tiskano izdanje iz 1892. godine, koje je priredio Bernardo Benussi u *Atti e Memorie della Società Istriana di Archeologia e Storia Patria*. Ukazao je zatim na značajke jezika i pisma originala konstatirajući da su u latinskom tekstu rijetke primjese istarskih govora s vrlo rijetkim jezičnim pogreškama, koje je potom pedantno naveo. Na kraju je priloga ukratko izložio načela priređivanja teksta za objavljivanje i redaktorske oznake.

Sljedeći je prilog *Stoljeća mletačke vladavine u Umagu / I secoli della dominazione veneta a Umago* priredio Rino Cigui. Tekst je tog poglavlja u cjelini oslonjen na autoru poznatim (ne)objavljenim vrelima i postojećim rezultatima historiografijâ (hrvatske, talijanske i slovenske) koje se bave poviješću Istre. O Umagu kao ambijentu "bolesna zraka", kao mjestu gospodarske stagnacije, nazadovanja i propadanja te mjestu koje je doživljavano kao "pusto, puno ruševina i otpada" tijekom duljeg razdoblja mletačke vladavine, pružen je zapravo cjelovit povijesni prikaz razvitka tog grada i njegova područja – od njegove starovjekovne preko srednjovjekovne pa do novovjekovne ere. Zbog skromnih je prežitaka arhivalnih dokumenata o najstarijim razdobljima povijesti Umaga (spašenih nakon požarâ koji su gutali općinski arhiv i gradsku palaču 1370., 1729., 1810. i 1924. godine), autor upozorio kako "svaki pokušaj povijesne rekonstrukcije prošlosti mjesta danas izgleda prisilno sažetim" pa tako i njegov. No, oslanjajući

se na tragove prošlosti, dakle, na materijalnu baštinu, odnosno na arheološke, povijesno-umjetničke, povijesno-medicinske, demografske i etnografske studije uspio je opisati ta razdoblja pa čak i ona neuhvatljiva na svojoj najnižoj spoznajnoj razini – razini svakodnevne, osobito ranonovovjekovnog Umaga. Šteta je što nije uspio dočekati kritičko izdanje *Matične knjige krštenih župe Umag (1483. – 1643.)*, koje su pripremile Marija Mogorović Crljenko i Danijela Dobljanović Šuran (Pazin: Državni arhiv u Pazinu – Porečka i Pulska biskupija – Hrvatsko katoličko sveučilište, 2019.), jer bi njegov prikaz demografskog stanja Umaga i okolice (poglavlje: 14. – 17. stoljeće: kuga, malarija i repopulacija teritorija) zasigurno bio točnijim. Primjerice, naveo je kako je nakon epidemije koja se dogodila 1630. god. nastupila “... teška situacija i depopulacija grada koji je, po Kandleru, imao nešto više od desetak duša”, a što je potkrijepio činjenicom “... da je nakon šezdeset godina, odnosno 1690. godine, područje imalo tek 380 stanovnika” (usp. 35). No, zahvaljujući redovitim upisima rođenih u knjigu krštenika umaške župe nakon 1608., sasvim je razvidno kako je Kandlerova procjena o tek desetak stanovnika Umaga za trajanja kužne epidemije 1630. na 1631. posve neodrživa, jer je u župi 1630. kršteno dvanaestero, godine 1631. trinaestero, a 1632. čak šesnaestero djece. Ako se dakle ne smetnu s uma rezultati demografske analize autorica Mogorović Crljenko i Dobljanović Šuran te se pridruže istraživačkom postignuću Ciguija, poglavlje *Stoljeća mletačke vladavine u Umagu / I secoli della dominazione veneta a Umago* kao kratka sinteza prošlosti Umaga itekako je dobrodošlo znanstvenicima koji se bave poviješću Istre.

Pravno-povijesni je uvodni tekst Nelle Lonze *Umaški statut – čuvar višestoljetne pravne baštine i povijesnog identiteta / Lo Statuto di Umago, custode del plurisecolare patrimonio giuridico e dell'identità storica* tekst koji postupno, na razumljiv i pitak način uvodi svakog čitatelja ne samo u strukturu *Statuta*, nego i u mentalni krajobraz pisaca, odnosno ljudi koji su odlučivali koji će dijelovi staroga biti uklopljeni u novi *Statut*. Nakon informativnog osvrtu o prirodi “dviju osi vlasti” u Umagu, dakle, one proizašle iz lokalne zajednice (Vijeća i sviju službenika koje ono bira), te one proizašle iz mletačke središnje vlasti (načelnika sa svojom družinom, kojega šalje središnja mletačka vlast na godinu dana u Umag s dužnostima i ovlastima definiranim jasnim naputkom – *commissio* ili *capitulare*) slijedi analiza sadržaja *Statuta* iz kojega izvire svakodnevni život umaške zajednice. Primjerice u potpoglavlju *Život u obiteljskoj zajednici / La vita nella comunità familiare (76–77 / 100–102)* autorica ističe kako su *Statutom* iscrpno regulirani imovinski odnosi u obitelji, što je zajedničkom karakteristikom ostalih statuta na Poluotoku, te da su se osobni odnosi unutar obitelji u slučajevima njihova težeg narušavanja prepuštali vjerskim, dakle crkvenim/kanonskim normama postupanja, ili običajnom pravu i ćudoređu. Ipak, postoji i iznimka. *Statutom* je naime u slučaju kućnog nasilja glave obitelji prema djeci, ženama i priležnicama propisana “opravdana” granica nasilja. Ona je takvom dok ne potekne krv ili dok se ne dogodi odsijecanje pletenica, koje se tretiralo kao “najteži nedopušteni oblik nasilja”. U potpoglavlju *Na samrtnoj postelji / Sul letto di morte (77–79 / 102–105)* je podrobno opisan sustav oporučnog nasljeđivanja. Statut prepoznaje više načina takva postupanja; oporuku sastavljenu kog bilježnika pred jednim sucem i petoricom svjedoka, vlastoručnu oporuku koju je morao ovjeriti načelnik i bilježnik te usmenu oporuku pred trojicom svjedoka s time da se u što kraćem roku oporuka izradi u pisanom obliku. Ukoliko bi se smrt dogodila prije sastavljanja oporuke, utoliko je sustav nasljeđivanja imovine pokojnika podlijegao “zakonskom nasljednom redu” karakterističnom za istarsku pravnu baštinu, odnosno da se u bezoporučnom nasljednom pravu izjednačavalo sinove i kćeri! Posebnost *Statuta* se vidi u slučaju ovlasti i rada oporučnih izvršitelja od kojih se očekivalo da povjereni im posao obave

u roku od godine i jednog dana te da izvješće o svojem radu podnesu načelniku i sucima. Tako propisan rok usporediv je jedino s tršćanskim statutom s početka 14. stoljeća i predstavlja izazov istraživačima u smislu određivanja srodnosti i mogućeg uzora u komparativnim analizama. Slijede zatim potpoglavlja o statutarnoj regulaciji materije stvarnog i obveznog prava, parničnim odnosno sudskim postupcima te kaznenom pravu. Kako je primjetna neusustavljenost u nekim glavama kaznenog prava, a znajući da je *Statut* nalik ostalim istarskim statutima, autorica upozorava da odredbe *Statuta* sadrže čitav repertoar srednjovjekovnog kaznenog sustava pri čemu je naglasak na sprječavanju nasilja prijetnjom strogih kazni (najteže su bile smrtna kazna, odsijecanje ruku, kopanje očiju, javno šibanje, žigosanje užarenim pečatima po licu...), što je bila među inim i karakteristika ponašanja središnjih vlasti prema podanicima koji su živjeli u pograničnom području. Tekst autorica završava sa živopisnim pojašnjenjima statutarnih odredbi koja izvire iz *Iz umaške svakodnevice / Dalla quotidianità di Umago* (87–90 / 113–117) i s napomenama o uronjenosti *Statuta* u opću pravnu tradiciju Europe, Mediterana, Venecije i naravno Istre te objašnjava *Narativ o nastanku Umaškog statuta između privida i stvarnosti / Narrativo della compilazione dello Statuto di Umago tra immaginario e realtà* (90–92 / 117–120).

Svi su uvodni tekstovi kritičkog izdanja *Statuta* od reda utemeljeni na izvornom gradivu pohranjenom u brojnim arhivima u Italiji, Hrvatskoj i Sloveniji. U cijelom ovom izdanju *Statuta* ima ukupno 374 podnožnih bilježaka, u kojima su čak 282 uputnice na (ne)objavljene izvore, što sve ukazuje na temeljitu obaviještenost i izvornost tekstova tog izdanja. Rad je također u cijelosti oslonjen na postojeće rezultate domaće i strane historiografije, koja se bavi(la) istarskom pravnom baštinom. Premda je autorima bila nakana i zadatak obuhvatiti samo vremenski segment nastanka i uporabe *Statuta* (od 1528. godine) i umaške zajednice, oni su svojim analizama prijepisâ *Statuta*, koji su umnažani stoljećima poslije njegova nastanka, proširili saznanja o povijesti razvoja pravne baštine u Hrvatskoj, osobito svakodnevice i mentaliteta ljudi svih društvenih slojeva onodobnog Umaga.

Istraživačima koji oslanjaju svoj rad na vrelima najvrjedniji je dio *Statuta* preslika izvornika koja slijedi: *Preslik izvornika – Rukopis A, Gradska knjižnica Attilio Hortis u Trstu, Diplomatički arhiv / Copia dell'originale – Manoscritto A, Biblioteca Civica Attilio Hortis, Trieste, Archivio diplomatico* (124–267). Otisnuta na kvalitetnom papiru s prihvatljivom rezolucijom snimaka, ona pruža uvid u tekst *Statuta* čime je omogućen nesmetan rad ne samo pravnih povjesničara i povjesničara već i rad profesora sa studentima na šesnaestostoljetnom rukopisu *Statuta*. Takvu tvrdnju osnažuje cjelovit prijepis i prijevod rukopisa koji slijede, a s čime je postalo izvrsno didaktičko sredstvo za učenje studenata, primjerice, ranonovovjekovnoj paleografiji.

U dijelu knjige sa supostavljenom transkripcijom i prijevodom teksta *Statuta* izvorni se tekst (latinski) nalazi na lijevoj, a usporedni prijevod na hrvatskom jeziku na desnoj strani: *Transkripcija / Transcrizione* (Jakov Jelinčić) i *Prijevod s latinskog / Traduzione in croato* (Nella Lonza). Izvorni je tekst popraćen bilješkama u kojima se nalaze podaci o razlikama nastalim prilikom ispuštanja, odnosno dopisivanja pojedinih dijelova izvornika na temelju kojeg je nastao *Statut*, a tekst je prijevoda popraćen bilješkama u kojima je niz zanimljivih pojašnjenja i komentara koji pomažu prilikom njegova boljeg razumijevanja. Na marginama oba usporedna teksta su oznake folijacije rukopisa. Svjesni mogućnosti vlastitih grešaka, izdavači i priređivači su uvrštenjem preslika *Statuta* pružili mogućnost da svatko iščitava tekst, a davanjem digitalnog zapisa *Statuta* i mogućnost da ga se uspoređuje. S obzirom na zahtjevnost posla s nebrojenim detaljima koje je trebalo razriješiti i uskladiti s pravilima o izdavanju

izvornog gradiva, pogreške na koje će se naići u ovom izdanju *Statuta*, nipošto ne umanjuju važnost pothvata koji su autori i priređivači uspješno priveli kraju.

Dvojezična hrvatska i latinska kazala, koja su pripremili Jakov Jelinčić i Nella Lonza, omogućuju nesmetan prijam u širokoj, međunarodnoj, zajednici medievista na što se nadovezuju vrlo upotrebljiv popis korištenih izvora i literature (*Izvori i literatura / Fonti e bibliografia*) i popis kratica (*Pokrate / Elenco degli acronimi*).

Tekst je izdanja *Statuta* utemeljen na već poznatim izvornim podacima, ali je prvi put na ovakav način znanstveno obrađen. Ovo je izdanje *Statuta* ujedno i ostvarenje pripadnika različitih naraštaja povjesničara rođenih u Hrvatskoj koji su, istina, odgojeni i obrazovani u različitim visokoškolskim središtima, ali im je zajednička odlika znanstveni, što će reći objektivan metodološki pristup i pošten odnos prema izvornim dokumentima. Sva izdanja, pa tako i ovo, edicije *Kolane od Statuti*, mogu poslužiti hrvatskoj pravnoj, ali i općoj povijesti Istre, kao oslonac u budućim sličnim izdavačkim poduhvatima. K svemu tome, *Statut* služi i na čast Umažanima, naravnim baštinicima "zaboravljenih" kodificiranih normi ponašanja njihovih predaka.

Ivan Jurković

Carigradska pisma Antuna Vrančića. Hrvatski i engleski prijevod odabranih latinskih pisama / The Istanbul Letters of Antun Vrančić. Croatian and English Translation of Selected Latin Letters, prir. Zrinka Blažević – Anđelko Vlašić, Oğuz Aydemir, Istanbul 2018., 171 str.

Ovo dvojezično divot-izdanje tiskano u Istanbulu pod pokroviteljstvom Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti nastavak je inicijative g. Oğuz Aydemira koji je već sponzorirao nekoliko važnih djela vezanih za povijesne veze Hrvatske s Osmanskim Carstvom. Osim što je potpomogao organizirati izložbu o slavnom osmanlijskom kartografu Piri Reisu (1465. – 1554.), koja je predstavljena u više hrvatskih gradova, isto je učinio i s dvije publikacije. Prva je plod znanstvenog istraživanja petero autora (Ivana Haničar Buljan, Nenad Moačanin, Milan Pelc, Mladen Pešić i Ratko Vučetić) o iznimnom inženjerskom pothvatu 16. stoljeća, Veliki osječki most / The Great Osijek Bridge, objavljena 2014., u izdanju Zavoda za znanstveni i umjetnički rad HAZU u Osijeku, u suradnji s Institutom za povijest umjetnosti (IPU). Druga je dvojezična popularna monografija što ju je Aydemir načinio u suradnji s Anđelkom Vlašićem, *Tragovi osmanske kulture u Hrvatskoj / Traces of Ottoman Culture in Croatia* (Zagreb – Istanbul 2015.).

Antun Vrančić (1504. – 1573.) poznat u renesansnoj literaturi i kao Antonius Veranzius, odnosno u krugovima ugarskih dostojanstvenika i kao Verancsics Antal. Šibenčanin rodnom, iz ugledne obitelji, marom ujaka Ivana Statilića i rođaka bana Petra Berislavića poslan je na najbolje škole u Ugarsku, Padovu, Beč i Krakow, da bi, završivši ih, započeo diplomatsku službu u 26. godini života. Od 1549. u službi je Ferdinanda I. Habsburgovca, ugarsko-hrvatskoga kralja, kasnije i cara. Sljedećih dva i pol desetljeća vrlo je zapaženo djelovao i kao utjecajni ugarski prelat (pečujski i egerski biskup, pred kraj života i ostrogonski nadbiskup te primas ugarski) i kao habsburški visoki diplomatski predstavnik u vrlo osjetljivim pregovorima s Osmanlijama. Najprije 1553.–1557., a potom i 1567.–1568., nakon pada Sigeta u osmanlijske ruke i pogibije sultana Sulejmana Veličanstvenog upravo u bitci za tu prevažnu utvrdu.